

Kültürel Hegemonya ve İslamcı Kadın Dernekleri: HAZAR ve KADEM Örneği

Gülşen Çakıl Dinçer, Adıyaman Üniversitesi

ORCID: 0000-0001-9024-4508

E-Posta: cakilgulsen@gmail.com

Öz

İslamcı siyasetin özellikle AK Parti'nin iktidara geldiği 2002 yılından sonra siyasal toplumda bir hegemonya kurduğu ve radikalizmden uzaklaşarak Türkiye siyasetinde dönüştürücü bir aktör olduğu görülmektedir. Siyasal alanda sağlanan başarıya karşılık AK Parti iktidarları boyunca en sık duyulan yakınmalardan biri, kültürel hegemonyanın sağlanamamış olmasıdır. Bu yakınlara baktığımızda ise hala Tanzimat'tan beri tartışma konusu olan Batıcılık ve İslamcılık tartışmalarında yer alan "Kimin kültürü?" sorusuna cevap arandığı görülür. İslamcı siyaset son yıllarda, Batı merkezli küresel kültürel hegemonyanın temsilcileri olarak tanımladığı Türkiye'deki kültür temsilcileri ve ürünlerine sert eleştiriler yönelterek alternatif arayışlara girmiştir. Bu bağlamda sanat ve kültür nesnelere yönelik sermaye aktarımı ise önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasal hegemonya için İslamcı sermaye sivil toplum örgütleri aracılığıyla seferber edilirken kültürel alanda bu sağlanamamıştır. Ancak 2017 yılında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın kültürel iktidarı kuramadıklarına yönelik ifadesinden sonra kültür ve sanat alanında destek programları oluşturulmaya başlanmıştır.

Yeni bir kültür planlaması olarak değerlendirilebilecek bu dönemde AK Parti politikalarına yakın sivil toplum kuruluşlarının da aktif rol oynadığı tespitini yapmak yanlış olmayacaktır. Bu sivil toplum kuruluşları arasında kadın derneklerini de yaptıkları çeşitli aktiviteler aracılığıyla görmekteyiz. İslamcı partilerin çalışmalarında ve iktidara gelmelerinde kadınlar anahtar konumdadırlar. Bu nedenle, AK Parti politikalarının kadınlar arasında kabul görmesi son derece önemlidir. Bu noktada ise İslamcı kadın dernekleri önemli görevler üstlenmektedir. Bu çalışmanın amacı İslamcı kadın dernekleri olarak tanımlanan HAZAR Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği ile Kadın ve Demokrasi Derneği'nin yeni kültür planlamasındaki yerini göstermektir.

İslamcı siyaset tarafından siyasal alanda kurulan hegemonyayı pasif devrim olarak kavramsallaştıran Cihan Tuğal, Antonio Gramsci'nin hegemonya kuramını "revize ederek" bu hegemonyanın siyasal toplum aracılığıyla sivil toplumda oluşturulan rıza ile sağlandığını iddia etmektedir. Bu çalışmanın amacı da Tuğal'ın iddiasından hareketle kültürel hegemonyanın kurulmasında kadın derneklerinin rıza oluşturmanın bir aracı olarak kullanılma pratiklerini tespit etmektir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Hegemonya, Kadın Dernekleri, Sivil toplum, Pasif Devrim, İslamcılık.

Cultural Hegemony and Islamist Women's Associations: the Case of HAZAR and KADEM

Abstract

Islamist politics established a hegemony in political society, especially after the AK Party came to power in 2002 and became a transformative actor in Turkish politics by moving away from radicalism. Despite the success achieved in the political arena, one of the most frequently heard complaints during the AK Party governments was that cultural hegemony could not be achieved. When we look at these complaints, we see that the answer to “Whose culture?”, which has been debated since the Tanzimat, is still being sought. In recent years, Islamist politics has sought alternatives by directing harsh criticism at cultural representatives and products in Turkey, which it defines as representatives of the Western-centered global cultural hegemony. In this context, capital transfer for producing art and cultural objects emerges as an important topic. While Islamist capital is mobilized through civil society organizations for political hegemony, this has yet to be achieved in the cultural field. However, after President Erdoğan’s statement in 2017 that they could not establish cultural power, support programs in culture and arts began to be established.

It would not be wrong to determine that civil society organizations close to AK Party policies also played an active role in this period, which can be considered as a new cultural planning. Among these civil society organizations, we also see women’s associations through their various activities. Women are in a critical position in the work of Islamist parties and their coming to power. Therefore, it is significant for AK Party policies to be accepted by women. At this point, Islamist women’s associations undertake essential tasks. This study aims to show the place of HAZAR Education Culture and Solidarity Association and Women and Democracy Association (KADEM), defined as Islamist women’s associations, in the new cultural planning.

Conceptualizing the hegemony established by Islamist politics in the political arena as a passive revolution, Cihan Tuğal “revises” Antonio Gramsci’s theory of hegemony and claims that this hegemony is achieved through consent created in civil society through political society. This study aims to determine the practices of using women’s associations to create consent in establishing cultural hegemony, based on Tuğal’s claim.

Keywords: Cultural Hegemony, Women’s Associations, Civil Society, Passive Revolution, Islamism.

Giriş

Türkiye’de son yıllarda iyice gün yüzüne çıkan kültürel hegemonya tartışmasının tarihi Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemindeki modernleşme tartışmalarına kadar götürülebilir. Batı karşısında askerî ve ekonomik gücünü kaybeden Osmanlı İmparatorluğu’nda modernleşme, sadece askeri alanla yeterli olmadığı fikrinden hareketle 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanıyla birlikte bütünlüklü bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır. Bu yenilenme döneminde hedef Batı’nın üstünlüğüne ulaşmak olduğu için modernleşme kriterlerinin de belirlenmesinde Batı’nın gelişiminde uyguladığı yöntemler dikkate alınmıştır. Buradaki temel tartışma ise modernleşme sırasında Osmanlı kurumlarında hâkim olan geleneksel yapıyla yeni değerlerin uyumlu hale getirilmesini savunanlar ile geleneksel değerlerin tamamen terkedilmesini savunanlar arasında gerçekleşmiştir. İslamcılık ve Batıcılık olarak tanımlanan bu anlayışların çatışması Cumhuriyetin kurulmasından sonra bir süre gündemde olmasa da tek parti dönemi sonrası muhafazakâr partilerin siyaset alanına dahil olmasıyla birlikte Batıcı seçkinciliğe karşı “yerlilik ve millilik vurgusuyla” yeniden ortaya çıkmıştır.¹ 1950’ler ve 1960’lar boyunca muhafazakâr partiler içinde siyaset yapma imkânı bulan İslamcı milli görüş 1970 yılında ilk defa Milli Nizam Partisi’ni kurmuştur. Sonrasında gelişen 32 yıllık süreçte iktidara ulaşılsa da devletin askeri ve yargı kurumlarının denetimi altında sürekli parti kapatma ve yasaklanma tecrübelerini yaşamışlardır. 2002 yılına gelindiğinde ise İslamcı görüş ikiye ayrılarak iki farklı parti kurmuştur. Fazilet Partisi Necmettin Erbakan’ın *Adil Düzen* ekonomik görüşü doğrultusunda bir yol çizerken yenilikçiler olarak adlandırılan Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) kurucuları neoliberal ekonomi politikalarıyla uyumlu çalışmayı tercih etmişlerdir. Gerek ekonomik alanda gerekse sivil toplumda büyük bir gücü arkasına alan AK Parti 2002’de iktidara geldiğinde önce siyasal devamlılık ve yeni bir kapatılma sürecine girmemek için siyasal saikler yerine ekonomik saiklerle hareket etmiş ve bu alandaki gücünü sağladıktan sonra da 2010 sonrasında siyasal yapıdaki değişikliklere yönelmiştir. Her iki alandaki başarısının² eski seçkinlerin hegemonyasının kırılması olarak değerlendirilmesi bu alandaki çalışmalara da yansımış ve Cihan Tuğal 2009’da yayınladığı kitabıyla AK Parti’nin pasif devrim yolunda olduğunu söyleyerek AK Parti’nin Gramsciyen hegemonya mücadelesi sürdürdüğünü göstermeye çalışmıştır.

Bu bağlamda çalışmanın ilk bölümünde AK Parti’nin pasif devrim yolunda siyasal hegemonya kurma süreçlerinde kullandığı söylemlere ve bu bağlamdaki siyasal gelişmelere değinilecektir. Ayrıca pasif devrim yolunda

siyasal hegemonyanın ekonominin aktörlerinden bağımsız gerçekleşmediği de gösterilmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde ise AK Parti'nin kültürel perspektifi kendisinden önceki İslamcı ve muhafazakâr çevreler de dikkate alınarak çizilmeye çalışılacak ve bugün AK Parti'nin bu alanda yaşadığı sıkışma tartışmaya açılacaktır. İslamcı kadın derneklerinin söyleminin İslamcı söylemin devamı niteliğinde olduğunu görebilmek için ele alınan ilk iki bölümden sonra hegemonyanın önemli ayaklarından biri olan sivil toplumun siyasal yapıyla nasıl harekete geçirildiği İslamcı kadın derneklerinden iki örnekle KADEM ve HAZAR Dernekleri ile gösterilecektir. Bu amaçla her iki derneğin kültür-sanat alanındaki çalışmalarından örneklere yer verilerek bu etkinliklerin İslamcılık düşüncesiyle ilişkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

AK Parti ve Hegemonya

Pasif Devrim, egemen kesimlerin kendi yönetimleri için gönüllü rıza (hegemonya) kurmalarını sağlayan dolambaçlı ve kimi zaman da kasıtsızca başvurulan yollardan biridir (Tuğal, 2014: 16). Düzeni alaşağı eden devrimlerden farklı bir süreçle gerçekleşen pasif devrimde de düzene bir tehdit söz konusudur. Bu sürecin yeterince güçlü olmaması ise tehdit unsuru olan kadroların ve söylemlerinin bir kısmının iktidar bloğuna dahil olmasına yol açar. Böylece sistem karşıtlığı bastırılır, radikaller var olan sistem içerisinde hareketsiz kılınır. AK Parti'nin Türkiye'deki İslamcı hareketi bu süreç aracılığıyla başarıya ulaştırdığını iddia eden Cihan Tuğal (2014), *Pasif Devrim* kitabında süreç yönetiminde hegemonyanın da inşa edildiğini göstermeye çalışır.

Antik dönem, premodern ve modern dönem siyaset felsefesi tartışmalarında devlet-sivil toplum ikiliğinin epistemolojik kopuşlarla da olsa sürekliliği görülür. Bu tartışmalarda örneğin Aristoteles, siyasal olanın diğer toplumsal düzeyler üzerinde belirleyici bir üstünlüğü olduğunu söylerken doğal hukuk kuramcılarında sivil toplum ve devlet arasında bir ilişkinin ortaya çıktığı görülür. Moderniteye özgü toplumsal ilişkilerin belirmeye başlaması insanların devredilemez ve ortadan kaldırılmaz haklara sahip olduğu fikrinin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu anlayış devlet dışında bir alanın oluşmasının nüvesi olmuştur. Klasik iktisatçılar ekonomik faaliyetler bağlamında bu anlayışı geliştirerek ilk defa sivil toplum-devlet ikiliğini kuramsallaştırmışlardır. Buna göre sivil toplum piyasa tarafından devletin dışındaki toplumsal ilişkilerin düzenlendiği alan olarak belirlenmiştir. Hegel de devletin dışında oluşan insan ilişkilerinin de önemli olduğunu kabul etmekle birlikte kendi çıkarını maksimize etmeye programlanmış bu alanın denetimsiz kalmasını bir sorun kaynağı olarak tespit etmiştir. Bu nedenle

Hegel ortaya koyduğu yeni etik-politik görüşüyle devleti tekrar ayrıcalıklı konuma getirir ve belirleyici olarak tanımlar. Hem klasik okulu hem de Hegel'in görüşlerini sorgulayarak sınıflar arasındaki eşitsizliği barındıran sivil toplumu ve sınıfsal üstünlüğe sahip olan devletin baskıya dayalı yapısını ele alan Karl Marx sivil toplumun belirleyiciliği üzerinde durur. Marx'ın sınıf perspektifinden hareketle Antonio Gramsci meseleyi zor\rıza, tahakküm\ hegemonya, zorlama\ikna gibi yeni ikilikler çerçevesinde açıklamaya çalışarak farklı bir bakış açısı geliştirir (Halifeoğlu ve Yetiş, 2013).

Egemen sınıfların ideoloji, kültürel inanç ve değerlerinin tüm toplum tarafından içselleştirilmesi anlamına gelen hegemonya sayesinde egemen sınıfların çıkarları bağımlı sınıflar tarafından kendi çıkarları olarak benimsenmektedirler. Hegemonya aracılığıyla egemen sınıflar diğer sınıfların eleştirel bakış açılarının köreltilmesini sağlayarak altyapıdaki eşitsiz ilişkileri olağanlaştırıp rıza üretimini gerçekleştirme çabasıdadır. Bunun gerçekleştirilmesi için eğitim kurumları, dini kurumlar, kitle iletişim araçları gibi hegemonik araçlar üretilmesi ve kullanılması gerekir ki bu hegemonyanın ideolojik-kültürel yanını oluşturur. Devlet ve sivil toplum arasındaki ilişkiyi hegemonyanın kurulması bağlamında diyalektik bir ilişki içinde sunan Gramsci, devleti iki farklı anlamda kullanır. Bunlardan ilki sadece zor ve baskı işleviyle donatılan dar anlamda ve politik topluma işaret ederken ikincisi bütüncül devlet anlayışıdır. Burada "Devlet= sivil toplum + politik toplum" formülü çerçevesinde sivil toplumda rızayı politik toplumda zoru birleştiren bütüncül bir devlet olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece Gramsci devletin sivil toplumdaki ilişkilere dışsal konumda değil bizzat içerisinde olduğunu ortaya koyar (Gramsci, 2012: 217-218).

Bu analizi ile Gramsci, Marx'ın salt ekonomik etkinlikler alanı olarak tasvir ettiği sivil toplumu, bir sınıfın toplumun tamamı üzerindeki kültürel ve siyasal hegemonyası olarak anlamaktadır. Bu nedenle Gramsci için sivil toplum, salt ekonomik etkinlikler alanından sıyrılarak okullardan din kurumlarına, kitle iletişim araçlarından kulüpler ve sendikalara kadar özel örgütlenmelerin tamamını kapsayan bir alana dönüşmektedir. Bu haliyle sivil toplum, sınıfların ideolojik, siyasal ve ekonomik hegemonya elde etmek amacıyla çekiştiği bir mücadele alanı olmaktadır. (Kabataş ve Kök, 2021: 185-187)

Tuğal, mekânsal olarak Siyasal İslam'ın en görünür olduğu ve toplumsal ilişkilerin bu perspektifle kurulduğu alanlardan biri olan Sultanbeyli'de yaptığı çalışma aracılığıyla siyasal İslamcıların Türkiye'deki hegemonya kurma mücadelesini göstermeye çalışırken Gramsci'nin kuramını genişlettiğini ifade

etmektedir. Ona göre, İslamcı seferberlik, organik krizlere bir yanıt olarak hegemonyanın yeniden kurulmasıdır. Devletle toplumu birbirine bağlayarak gerçekleşen hegemonyayı dört noktada ele alarak tanımlar. Buna göre hegemonya; tahakküm ve eşitsizlik için rızanın, günlük yaşamın, uzamın ve ekonominin belli otorite örüntüleriyle özgül şekilde eklemelenmesiyle, belli bir önderlik tarafından farklılıklardan birlik yaratarak örgütlenmesidir. Öncelikli hedef olan rızanın oluşma aşamasını sağlayan hegemonyanın kurulması için ise Tuğal, sivil toplum ile devleti birbirine bağlayan bir siyasal toplumun gerekliliğinden bahseder. Tuğal, analizi için devlet –siyasal toplum– sivil toplum olmak üzere üçlü bir düzey oluşturur. Gramsci, siyasal toplumu devlet ile değişmeli olarak kullanırken Tuğal, rızanın sadece sivil toplumda gerçekleşmediğini ve siyasal toplumun rızanın örgütlenmesinde önemli bir konumu olduğunu göstermeye çalışır. Tuğal’a göre siyasal toplum; siyasal önderler, otorite yapıları ve siyasal birlik tahayyülü ve uygulamasıyla sivil toplumu devlete bağlar. Buradaki sivil toplum anlayışı ise günlük yaşamı, uzamdan yararlanmayı ve insanların ekonomiyle ilişkisini düzenleyen kayıt dışı ağlar, toplumsal hareketleri ve dernekleri kapsamaktadır. Bu kayıt dışı ağlar, toplumsal hareketler ve dernekler; ekonomi ile siyasal toplum arasındaki dolayımında bulunur. Tuğal’a göre, siyasal toplumun yurttaşlarla devleti tatmin edici şekilde birleştirebilmesi için sivil topluma kök salması gerekmektedir ki siyasal toplumun sivil toplumla kurduğu ilişkinin incelenmesi de sosyal teori ile gerçekleşmektedir (Tuğal, 2014: 36-49). Ancak yine de Tuğal, siyasal toplumun sivil toplumdan kopuk bir alan olarak var olmadığını bunun analitik bir ayırım olduğunu iddia ederken sivil toplumla siyasal toplumun birbirlerinin unsurlarıyla birleştiklerini, birbirlerini dönüştürdüklerini ve içerdiklerini *Pasif Devrim* kitabı boyunca örneklendirdiğini ifade eder (Tuğal, 2012: 46).

İktidarı 2002 yılında devralan AK Parti, bu tarihten 2024 yılı yerel seçimlerine kadar yapılan genel ve yerel seçimlerin hepsinden birinci parti olarak çıkmıştır. Kesintisiz 22 yıllık bir iktidarı yaşayan AK Parti’nin bu dönemi sorunsuz geçirmediği ise açıktır. 2005’te SEKA’nın kapatılmasını engellemek için yapılan eylemler, Abdullah Gül’ün 2007’de Cumhurbaşkanı adayı olmasına yönelik yapılan Cumhuriyet Mitingleri, 2009’da başlayan Tekel eylemleri, 2013’de başlayan ve tüm ülkeye yayılan Gezi Parkı eylemleri ve bunun gibi pek çok örnek hegemonyanın kurulma sürecinin çok da kolay gerçekleşmediğini bize göstermektedir. Buna karşın Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte oluşturulan laik hegemonyaya karşı en önemli karşı gücün İslamcılar tarafından oluşturulduğu söylenebilir. Özellikle 1970 yılında kurulan ilk İslamcı parti olan Milli Nizam Partisi ile başlayan ve kapatıldıktan

sonra her defasında farklı bir adla yeniden açılarak kesintilerle de olsa siyasi partiler aracılığıyla oluşan krizlere yanıt vermeye çalışan İslamcılar, kitesini giderek arttırmıştır. 1995 genel seçimlerde birinci parti olan Necmettin Erbakan'ın Refah Partisi (RP), Doğru Yol Partisi ile koalisyon kurarak ilk defa 1996'da iktidara gelmiştir ancak 1997 yılında yaşanan gelişmeler 1998 yılında partinin yeniden kapatılmasına neden olmuştur. Hareketin söylemleri nedeniyle politik alanda sürekli askıya alınması parti içinde de huzursuzluklara yol açmıştır. Refah Partisi'nin kapatılmasından kısa bir süre önce kurulan Fazilet Partisi'nde 2000 yılında yapılan kongre ise Erbakan'a yakın olanların oluşturduğu "gelenekçiler" ile Erdoğan'ın yanında yer alan "yenilikçiler" arasındaki rekabeti görünür kılmıştır. Böylece 2001 yılında Fazilet Partisi'nin kapatılmasıyla Erdoğan'ın liderliğindeki yenilikçiler AK Parti'yi kurarak yeni bir söylemle ortaya çıkmışlardır.

Yeni gündemde evrensel insan hakları, Avrupa Birliği (AB) üyeliği ve demokrasi söylemleri siyasal hegemonyanın oluşturulmasında etkin kılınırken bir yandan da ekonomide neoliberal politikalar çerçevesinde Dünya Bankası'nın politikalarının uygulanması söz konusudur. Bu değişimin temelinde 28 Şubat 1997'de Milli Güvenlik Kurulunca yayınlanan kararlarla birlikte Refah Partisi'nin (RP) kapatılmasının yanında yeşil sermaye olarak da isimlendirilen İslamcı burjuvazinin de yaptırımlarla karşılaşması vardır. İslamcı sermaye RP'deki gelenekselcilerin küreselleşme sürecini anlayamadıkları düşüncesinden hareketle küresel sistemle bütünleşmesini sağlarken Türkiye'de devlet ile sorunları aşmaya çalışan bir siyasal harekete yöneldi. Parti içindeki yenilikçi kanadın MÜSİAD tarafından desteklenmesi AK Parti'nin de ortaya çıkışındaki temel değerlerin bu sınıfın talep ve beklentileri doğrultusunda oluşmasına neden olmuştur. Böylece yeni kuşak, "devletçi, kalkınmacı ve Batı karşıtı siyasal çizgiden uzaklaşarak" muhafazakâr demokrat olarak isimlendirdiği yeni kimliğiyle aynı dönem merkez sağın içinde olduğu krizin de yardımıyla geleneksel, İslamcı ve merkez sağ oyları birleştirerek 2002 yılındaki seçimlerde başarıya ulaşmıştır (Uzgel, 2009).

Tanıl Bora, RP'nin 28 Şubat sürecinde seferber olan "sivil toplum" kampanyası karşısında etkisiz kaldığını ancak İslamcı olmayan kitleye seslenme kabiliyetini de İstanbul Belediye Başkanlığı döneminde geliştiren Recep Tayyip Erdoğan ve çevresinin buradan bir hegemonya dersi çıkardığını belirtir:

28 Şubat, o sıralarda patlayan Susurluk skandalı üzerine devletin gayri nizami operasyon örgütlenmesine tepki gösteren muhalefet potansiyelini 'irtica' karşıtlığına yönlendirerek massedişindeki gibi, laisist- Kemalist olmayan kamuoyu sektörlerini de büyük ölçüde yansızlaştırarak hegemonize etmeyi başarmıştı. İktidarda tutunabilmek için bahisleri yükseltmek gerektiğini herhalde 28 Şubat'ta görmüş olan AKP kurucuları, demokratlık ideolojik söylemiyle bir karşı-hegemonya tesis etmeye girişecek ve bunu başaracaklardır. (Bora, 2017b: 478)

İslamcı akımın partileşmesinin ilk hamleleri Necmettin Erbakan'ın sanayi ve ticaret burjuvazisinin çatısı olan Odalar Birliği'ndeki genel sekreterliği döneminde taşralı orta ve küçük ölçekli sanayici ve tüccarları İstanbullu büyük sermayeye karşı savunusunda kendini gösterir. Bu savunu onu Odalar Birliği başkanlığına getirirse de daha önce vekillik başvurusunu da reddeden Adalet Partisi iktidarı tarafından büyük sermayenin hoşnutsuzluğu gözetilerek göreve devam etmesine izin verilmez (Bora, 2017b: 469). Partileşmedeki temel hareketin ekonomik bir alanda gelişmesi sonraki İslamcı partilerde de değişmemiş ve ekonomik saikler hiçbir zaman İslamcılığın siyasal söyleminin arkasında kalmamıştır. 1990'larda RP'nin "Adil Düzen" söylemi de AK Parti'nin çıkardıkları milli görüş gömleğinin yerine edindikleri kapitalist modernleşme de ekonomik hegemonyanın önemini ortaya koyar. Ercan Yıldırım, 1994-2001 arasında İslamcılarının neoliberalizmi içselleştirmeye başladıklarını iddia eder. Buna göre 1980'li yıllarda kapitalist iktisatla karşılaşan, 1990'lı yıllarda iktisadi kültürle gündelik yaşamın hedeflerini ve görünürlüğüne değiştiren İslamcılar, 2000'li yıllarda kapitalist iktisadi ve siyasal hayatı sorun olmaktan çıkarmıştır. Neoliberalizm, klasik merkez-çevre anlayışını reddetmelerini sağlamış bu da genişleyip büyümeyi çevreyi de içine alarak gerçekleştirmiş ve "çevreye de ufak tefek imtiyazlar ve karlar vererek İslamcılığın 'güç ve iktidar' rüyalarına neden olmuş [tur]" (Yıldırım, 2017: 67). Kuruluş tarihi 1990 olan MÜSİAD ile ilgili çalışmasında Dilek Yankaya'nın (2018: 18), derneğin kurucu başkanı Erol Yazar'dan aktardığı sözler ise İslamcılarının ekonomideki hegemonik görüşlerine ayna tutmaktadır. Yazar, yeni İslamcı burjuvazinin yeni değil asli olduğunu söylerken Anadolu sermayesinin Batı'daki gibi kendi sürecinde geliştiğini devlet ihaleleriyle oluşturulmadığının altını çizer. Bu nedenle Yazar'a göre, "TÜSİAD geçmiş, MÜSİAD gelecek demek"tir.

Siyasal ve ekonomik istikrarın sağlanması AK Parti'nin iktidarının ilk yıllarındaki hedefidir ve uzun yıllar sürdürdüğü iktidar da göz önüne alındığında bu hedefe ulaştığı söylenebilir. Ancak özellikle 2011 sonrasında yaşanan siyasal gelişmeler iktidarın devamlılığı için siyasal ve ekonomik hegemonya ile birlikte kültürel alanın da dikkate alınmasını gerekli kılmıştır.

Burada temel sorulardan biri, AK Parti'nin neden yolun başındayken bu hedefe yönelmediğidir. Bu sorunun cevabı AK Parti'nin kültürel alanda hegemonik güç olma başarısını da değerlendirmemize olanak sağlayacaktır.

AK Parti ve Kültürel Hegemonya

2024 yılına kadarki yirmi iki yıllık siyaset hayatında sürekli yükselen AK Parti'nin önceliği siyasal ve ekonomik hegemonyayı kurarak özellikle de oy oranlarının düşmesini engelleyerek iktidarını kalıcı hale getirmektir. Bunun dışındaki alanlara ise oy aldığı tabanı da göz önünde bulundurarak yani rızasına ihtiyaç duyduğu kitlenin tepkileri doğrultusunda dahil olmayı seçmektedir. Aslında söz konusu kitle için sorun oluşmadığı sürece kendisinin uzak olduğu alanları göz ardı ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Örneğin kadın haklarına ilişkin 2011 yılına kadar AB üyeliğine yönelik istekliliğin de etkisiyle kadın derneklerinin de fikirleri alınarak çalışmalar yapılmıştır. Ancak feminist kadın hareketinin de desteğiyle kadınlara yönelik hakların genişletilmesi, hegemonyasını sürdürdüğü kitlelerin beklediği tepkileri vermemesine hatta aksi yönde tartışmaların alevlenmesine neden olmuştur. RP döneminden kalan Refah Partisi Hanımlar Komisyonu'nun mirası ise bu yeni alandaki sorunlara çözüm üretmenin gerisinde kalırken genç dindar kadınlara da ulaşamamıştır. AK Parti Kadın Kollarının çalışma biçimi seküler kadın derneklerinden farklıydı; mahalle ziyaretlerinde ve düğün, cenaze, dini okumalar gibi etkinliklerde yer alarak daha çok evlerinde oturan kadınlara ulaşmaktaydılar. Kadın olmaktan kaynaklı sorunlara müdahale konusuna yabancıydılar. Bununla birlikte, özellikle türban yasaklarının kalkmasıyla eğitim ve çalışma hayatıyla birlikte kamusal alanlar dindar kadınlar için ulaşılabilir duruma geldi. Türbanlı kadınların kamu kuruluşları dışında fabrikalarda ve hizmet sektöründe işçi olarak yer alması da dindar kadınlar için yeni sorunlarla karşılaşmaları anlamına geliyordu. Seküler kadın sivil toplum kuruluşları uzun yıllardır bu sorunlarla iç içeydiler ve çözüm önerileri için çalışıyorlardı. Ancak yaşanan tartışmalar sonucunda bu alanlardaki kadınların sorunlarını gündemine almaya başlayan AK Parti kendi çözüm önerileri için yeni yapılanmalara gitti. 2013 yılında KADEM'in (Kadın ve Demokrasi Derneği) kuruluşunu bu çerçevede değerlendirmek gerekir (Çakıl Dinçer, 2021).

AK Parti'nin iktidarının ilk yıllarında sorun olarak görmediği bir diğer alan ise kültürel hegemonyadır. Oysa Gramsci kapitalist düzenin istikrarını sağlama alan şeyin yönetici sınıfın kültürel egemenliği olduğunu söylerken bunun rızayla yönetimin sağlanmasını olanaklı kıldığının altını çizer (Thomas, 2010: 106). Gerek tiyatro ve sanata duyduğu ilgi gerekse yaşadığı dönemin

tartışmalarının etkisiyle siyasal bilinç ve kültür arasındaki ilişkiyle yakından ilgilenen Gramsci'nin yazılarında proleter karşı kültürün oluşturulması önemli bir sorun olarak yer almıştır (Ransome, 2011: 104). Karşı kültürün oluşturulmasında deneyimi öne çıkaran Gramsci, *Kültür ve Sosyalizm* makalesinde konuya ilişkin düşüncelerini şöyle açıklar:

Kültürü ansiklopedik bilgi ve insanları da ampirik verilerle ve bir sözlüğün sütunlarında olduğu gibi beyinde dosyalanması gereken, birbiriyle bağlantısı olmayan ham gerçeklerle doldurulacak kaplar olarak görme alışkanlığından kendimizi kurtarmamız gerekiyor. Bu kültür biçimi gerçekten zararlıdır. Özellikle proletarya için. Sadece uyumsuz insanlar yaratmaya yarar; belirli sayıda gerçeği ve tarihi ezberledikleri için kendilerinin geri kalan insanlıktan üstün olduğuna inanan ve bunları her fırsatta tekrarlayan insanlar. Böylece onları neredeyse kendileri ve diğerleri arasında bir bariyere dönüştürürler... Kültür bambaşka bir şeydir. Birinin iç benliğini disipline etmesi, organize etmesidir. Kendi kişiliğiyle uzlaşmasıdır; kişinin kendi tarihsel değerini, yaşamdaki işlevini, haklarını ve yükümlülüklerini anlamasına yardımcı olan daha yüksek bir bilincin düzenlenmesidir. (Gramsci, 1977: 10-11)

Tuğal, hegemonik çerçeve içinde ele alındığında deneyimin alanı olan gündelik yaşamın başlıca rekabet alanlarından biri olduğunu iddia eder. Yine Tuğal, Gramsci'nin ortak duyuya odaklanarak alışkanlık ve pratiklerin önemine vurgu yaptığını ancak gündelik hayatı analiz edebilecek bir paradigma sunmadığını belirtir (Tuğal, 2014: 43). Bugün ise AK Parti ve kültürel hegemonya tartışmalarına konu edilen,

Kültürel alan dediğimiz şey, klasik müzik konserlerinin verildiği, sinema filmlerinin çekildiği, heykellerin yontulduğu, tiyatro, opera ve dans gösterilerinin sahnelendiği sanatsal uzamdan, insanların birbirlerine "Hayırlı Cumalar" diledikleri WhatsApp mesajlarına, Osmanlı tuğralarının yapıştirildiği araba camlarına ya da tarihi dizilerden gündelik hayatımıza karışan Kayı Boyu amblemlerinin satıldığı pazar tezgâhlarına kadar yayılan geniş bir alandır. (Aymaz, 2024: 20)

Gündelik yaşam pratiklerinde muhafazakarlaşmanın gözlenebildiğini iddia eden Aymaz'a göre, AK Parti bu alanda iktidar olmayı başarırken başarısız olunan bölüm, konserlerin, heykellerin, sinemanın, tiyatronun bulunduğu sanatsal üretimle ilgili kısımdır. Bu çalışmada da AK Parti'nin hegemonya kurmaya çalıştığı iddia edilecek ve KADEM ile HAZAR'ın da bu çabadaki desteği gösterilmeye çalışılırken kültürün sanatsal üretimine ilişkin uygulamaları dikkate alınacaktır.

Türkiye’de modernleşmenin asıl taşıyıcısı olarak öne çıkan ve kültürel eliti temsil eden aydınlara karşılık milliyetçi muhafazakâr entelijansiyanın “milli kültürü” yeniden inşasına yönelik çalışmasında Yüksel Taşkın (2019), bu entelektüellerin çoğunluğunun kültür bilimleri ve edebiyat kökenli olduklarını tespit etmektedir. Bu nedenle söz konusu entelektüeller için Cumhuriyetin erken dönemlerinden itibaren dergicilik önem arz etmiştir. Muhafazakâr aydınlardan dergicilik sürecinde Sırat-ı Müstakim, Sebilürreşad, Büyük Doğu, İslam Medeniyeti, Diriliş, Hareket, Düşünce, Maveria Aylık Dergi, İlim ve Sanat, İslami Araştırmalar Dergisi, Yönelişler, Kitap, İzlenim, Ülke, Girişim, Değişim, Köprü, Divan, Yarın, Hece, Bilgi ve Düşünce, Tezkire, Umran, Bilgi ve Hikmet ve günümüzde Cins, Nihayet, Lacivert gibi pek çok dergi bu gelişime aracılık etmişlerdir. Ali Akay (2016: 27), Aydınlanma dönemindeki dergiciliğin yaygınlaşmasını “Public” ve “publication” kelimeleri arasındaki sürekliliğe vurgu yaparak açıklamaktadır. Buna göre, yayınlanan metin dergiler aracılığıyla kamuya açılarak bir cemiyet oluşturabilme gücü yaratmaktadır. İslamcı dergiler de İslamcılar arasında cemiyetlerin oluşmasını sağlarken Batıcılık karşıtı ve dönemin antikomünizm fikirlerinin dolaşıma sokulmasında önemli rol oynamışlardır. Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra İslamcılar ilk defa seslerini Eşref Edip yönetiminde çıkan *Sebilürreşad* dergisi aracılığıyla duyurmaya başlamışlar ve ilk defa Cumhuriyet’in laik uygulamalarını (Milli eğitimdeki çalışmalar ya da Şeriat hukukunun uygulanabilirliği gibi) eleştirmeye başlamışlardır. Kemalizm ve resmi tarihle hesaplaşma Eşref Edip sonrasındaki İslamcı kuşak için hiç bitmeyen bir çatışma alanı olacaktır. Necip Fazıl, Kadir Mısıroğlu, Sadık Albayrak, Abdurrahman Dilipak gibi isimlerin öne çıktığı İslami düşünce dünyasında çare olarak gösterilen otantiklik vurgusunda ise İslamilik öne çıkmaktadır. Bunun dışında bir de şair kuşağı yetişmiştir. Sezai Karakoç, Nuri Pakdil, Akif İnan, Alaeddin Özdenören, Rasim Özdenören, Erdem Bayazıt ve Cahit Zarifoğlu gibi isimler *Edebiyat ve Maveria* dergileri aracılığıyla ayrı bir ekol oluşturmuşlardır. Bu dergilerde her ne kadar edebiyat öncelikli alan olsa da otantiklik kaygısıyla beraber entelektüel alanlarını genişleterek yeni kuşaklar için pedagojik görevler üstlenmekten kaçınmadıkları gibi sloganlaştırılabilen manzumeler yazmaktan da kaçınmamışlardır. Dönemin İslamcı yazarları anti-komünizm belagatinden eksik kalmamakla birlikte, yurtdışındaki İslamcı yazarları da takip ederek İslam’ı üçüncü yol olarak sunma gayretine düşmüşlerdir. 1960’larda İslamcı düşüncede dergiler dışında siyasal mesajların verildiği popüler edebiyatın da ortaya çıktığı görülmektedir. Bugün hala İslamcı kuşaklar üzerinde etkili olana Hekimoğlu İsmail’in *Minyeli Abdullah* (100. baskı) ve Şule Yüksel Şenler’in *Huzur Sokağı* (130. baskı) bunun örnekleri olarak gösterilebilir (Bora, 2017b: 448). 1970’lere gelindiğinde ise özellikle Pakistan, Afganistan

ve Mısırlı yazarlardan yapılan tercümelemler İslamcı düşüncede etkisini gösterir ve yeni bir radikal kanat oluşur. 1990'larda ise bu defa Batı'dan çevirilerin etkisi görülmeye başlanır. Postmodernizm ve Frankfurt Okulu çerçevesinde yapılan tartışmalar aslında modernizm eleştirisini temellendirmek için kullanılır. Bu süreçte ortaya çıkan yeni entelektüellerin liberallerle aynı söylemleri sahiplenmesi AK Parti'nin iktidara gelmesinde de etkili olmuştur. Ancak unutulmaması gereken bu sürecin sadece kültürel değil ekonominin belirleyiciliğinin de etkisiyle gerçekleştiğidir.

Siyasal İslam'ın Türkiye'deki gelişim çizgisine baktığımızda 2010'lara kadar edebiyat ve dergicilik alanı dışında kültürel alanlarla ilgilenmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Ancak Recep Tayyip Erdoğan'ın 1994'te sekiz ortakla kurduğu Kanal 7 ile birlikte başlayan medya alanındaki büyüme ise AK Parti iktidarı için önemli bir mecra olarak yerini alacaktır. Bir devlet kanalı olan TRT'nin AK Parti'nin hegemonyasını kurmada bir araç olarak kullanılması medya tartışmalarının odak noktasıdır. Özellikle son dönemde büyük bütçeler aktararak art arda çekilen Diriliş Ertuğrul, Payitaht Abdülhamit, Mehmetçik Kut'ül Amare gibi tarihi diziler *Yeni Osmanlıcılık* olarak da adlandırılan bir nostaljinin uyandırılması çabası olarak görülmektedir. Nagehan Tokdoğan, bu akımı duyguların siyasal analizi bağlamında değerlendiriyor. Bu bağlamda duyguların demokratik ve otoriter iktidarlar nezdinde kuvvetli bir yeri olduğunu, siyasi partilerin destek görmek için belirli duyguları harekete geçirip belirli duyguları bastırdığını ve böylece kitlelerin mobilizasyonunu sağladığını aktarıyor (Ost'dan aktaran Tokdoğan, 2018: 29). Ayrıca Tokdoğan, toplumun mensuplarının bir aradalığını sağlayan ve duygularını harekete geçiren nesnelere siyasal semboller olabileceğini de iddia ediyor. "Kitleler sembolere yaptıkları yatırımlar aracılığıyla geçmiş, bugün ve geleceği anlamlandırıp kolektif kimliklerini inşa ediyorlar" (2018: 41). Bu diziler, AK Parti'nin oluşturmaya çalıştığı yeni milli kimlik için birer sembolik nesne olarak üretilmektedir ve bugüne kadar kitlelerin yanında durmasına neden olacak mobilitayı de sağlamıştır.

AK Parti'nin televizyonla olan ilişkisi de göz önüne alındığında aynı kadın politikalarında olduğu gibi iki farklı kültürel politika yürüttüğünü söylenebilir. Bu ayrımı da tıpkı kadın politikasında yaptığı gibi sınıfsal farklar üzerine kurmaktadır. Bourdieu (2015), *Ayırım* kitabında beğenilerin oluşumuna odaklanarak sınıfsal bir perspektiften kültürel analiz yapar. Buna göre ise kültürel tüketimin ölçeğinin ve içeriğinin belirlenmesinde içinde bulunduğunuz sınıfın etkisini göstermeye çalışır. Kültürel sermaye oluşumunun sadece eğitim sermayesiyle gerçekleşmediğini mensup olunan

sınıfı tescil ettiğinin altını çizen Bourdieu örneğinin müzik beğenilerinin keskin bir biçimde sınıflandırıcı olmasını, müziğe karşılık gelen yatkinliklerin edinilme koşullarının nadiren oluşmasına bağlar. Bunun için konserleri izleme ya da 'soylu' bir müzik aleti çalma pratiğinden daha sınıflayıcı bir pratik olmaması etkilidir Bourdieu için (Bourdieu, 2015: 35).

AK Parti'nin iktidara gelmesindeki temel söylemlerden olan milli görüş gömleğini çıkarması ve bu söylemin arkasında her ne kadar İslamcı sermayenin etkisi söz konusu ise de 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkileri temel etkenlerdendir. Bu kriz sırasında diğer partilerin itibarını kaybetmesi ve Erdoğan'ın "paranın dini imanı olmaz" diyerek ekonomiyi öncelediğini belirtmesi yoksulların AK Parti'ye yönelmesini sağlamıştır. 2023 seçimlerinde dahi hala AK Parti'nin ve Erdoğan'ın oylarının Türkiye'nin sosyoekonomik göstergelerinin düştüğü yerlerde oy oranının yüksek olduğu ancak gelişmiş bölgelerde oy oranının düşük olduğu görülür. 2018 seçim verileriyle karşılaştırıldığında ise gelişmiş bölgelerdeki oy oranları giderek düşmektedir (KONDA, 2023: 95-102).

Sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi ve seçmen davranışı arasındaki ilişkiyi gösteren veriler AK Parti'nin seçmenleri için oluşturduğu kültür politikalarının da belirlenmesine neden olmaktadır. Bourdieu'nun beğenilerin sınıfsal analizi göz önünde bulundurulduğunda AK Parti'nin seçmen kitlesinin çoğunluğunu oluşturan sınıfın kültür tüketiminin sınırlı olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. TÜİK'in 2021 yılı için hazırladığı *Sinema ve Gösteri Sanatları İstatistikleri*'nde yıllar içinde bu alanlardaki tüketimin trajik bir şekilde düştüğünü görebiliriz. RTÜK'ün 2018'de yaptığı bir araştırmada televizyon izleme oranlarına baktığımızda ise durum daha da çarpıcı bir hal alır. Televizyon izleme süresi ortalama 3 saat 34 dakika iken, 8 saat ve üzeri izleyenlerin oranı ise %7,9 olarak ölçülmüştür. Aynı araştırma bize gelir seviyesi arttıkça televizyon izleme oranının da düştüğünü göstermekte. Burada Tuğal'ın 2000'lerin başında Sultanbeyli'de yaptığı araştırmanın görüşmecilerinden üniversite yıllarında İslamcı siyasete katılmış olan Ragıp'ın sözleri İslamcı hareket içindeki sınıfsal ayrışmanın bugününün de sinyallerini vermektedir:

Aç insanla fikirlerini konuşamazsın. Onu düşünmeye sevk edemezsin. Önce karnını doyurman, evini ısıtman, çocuklarını giydirmen lazım. Yoksul insanların kafasına ideoloji aşılayamazsın. Bunu yapmaya çalıştığında, senden önce ekmek istiyorlar. Ben zaten artık şunu soruyorum: bunlar gerçekten benim derdim mi? Herkes kendi hayatını yaşar [...]. (Tuğal, 2014: 80)

Tuğal (2014: 80), İslamcı hareketin popülerleştirdiği gerçek İslam/kulaktan dolma İslam ayrımının bir sonucu olarak eğitilmiş insanların artık yoksul ve eğitimsiz Müslümanlarla ortak bir kaderi paylaşmadıklarına inandıklarını ve eğitilmiş Müslümanların kültürel sermayelerinin giderek egemen kesimlerin kültürüne benzediği tespitini yapmaktadır. Bu bağlamda AK Parti de yoksul Müslümanların kültürel tüketimini büyük oranda televizyona bağlarken eğitilmiş ve genç kuşakların taleplerini yolun devamında fark edecektir.

2010 Anayasa Referandumunu ve 2011 seçimlerinden gelen zafer sonrası AK Parti'nin otokratik bir yönetime girdiği ve "Millî Görüş" özünün ortaya çıkmaya başladığı tespiti ve Erdoğan'ın dindar nesil yetiştirme ideali çerçevesinde (Bora, 2017b: 480) pek çok yeni sivil toplum kuruluşunun ortaya çıktığını ya da iktidara gelmeden önce kurulan ama iktidar sonrası adı unutulmuş kuruluşların yeniden canlandırıldığına tanık oluruz. TÜRGEV (2012 öncesi İSEGEV), 2014 yılında kurulan TÜGVA, 2013 yılında kurulan İnsan ve İrfan Vakfı, 2013 yılında kurulan KADEM bunlardan bazılarıdır. Tahakküm ve eşitsizlik için hegemonyanın siyasal toplum aracılığıyla sivil toplumda gerçekleşeceğini söyleyen Tuğal'dan faydalanarak diyebiliriz ki 2002 ve sonrasında kurulan hegemonyanın devamı için siyasal toplum aracılığıyla sivil toplumda rıza üretim süreci de devam etmeliydi. Ancak süreç sorunsuz ilerlemediği gibi kültürel hegemonya konusunda duyulan endişeler de ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kültür-sanat alanındaki tartışmaları tetikleyen dönüm noktalarından biri de 2013 Gezi Hareketi olmuştur. Gezi'nin özgün yanlarına değinilirken onun sanatla ilişkilendirilen estetik boyutu çokça vurgulanmıştır. Gezi'nin sadece eylemler sırasında performe edilen müzik, dans, tiyatro, şiir, resim gibi alanlarda verilen pratikler nedeniyle estetik olmadığı aynı zamanda park içinde yürütülen diğer faaliyetlerin de bu estetik algıyla yürütüldüğü iddia edilmiştir (Üzümkesici, 2018: 25). Gezi Hareketi'nin karşı-kültür aracılığıyla kitleler arasında yayılımını arttırması sonraki yıllarda uygulanan politikalara da etki edecektir. Gezi'nin iktidarda yarattığı etkiyle de iktidar bahsettiğimiz vakıf ve dernekler aracılığıyla kültür ve sanat alanında çalışmalar yürütmeye başlamışlardır. İktidar için kadınlara ulaşılması gerekliliğini daha RP içindeyken gören ve o dönem Hanımlar Komisyonu'nu kurarak Siyasal İslam'ın iktidara gelmesinde büyük rol oynayan Erdoğan kadınlar arasındaki oy oranının yüksekliğini de bilmekteydi. Bu nedenle her ne kadar AK Parti'nin Kadın Kolları olsa da genç dindar kadınların talepleri dikkate alınarak kurulan KADEM gibi yeni kurulan ya da aktifleştirilen gençlik dernekleri de özellikle üniversite eğitimi alan gençleri hedef alarak gençlere yönelik

pratikler geliştirmişlerdir. Yurt, burs ve iş imkanları dışında kültür ve sanat etkinlikleri de bu pratikler içinde yerini almaktadır. İmam Hatip okullarının artmasıyla birlikte özellikle genç kadınların eğitim yaşamlarının uzaması ve her ile bir üniversite uygulaması, gençlerin siyasal davranışlarını da AK Parti'nin beklemediği şekilde değiştirmiştir. Siyasal İslam'ın 1990'lardaki mücadelelerine şahitlik etmeyen gençlerin Siyasal İslam'ın söylemlerine pek karşılık vermedikleri özellikle son seçimlerde kendini göstermektedir.³ Eski nesillerin dergiler etrafında oluşturdukları cemiyetler aracılığıyla kültürlendikleri gerçeğinden hareketle yeni cemiyetler oluşturulması görevi, kurulan dernekler ve vakıflara verilmiştir. Bu nedenle daha çok eğitilmiş ve genç kadınları bünyesinde tutmaya çalışan kadın derneklerinden HAZAR ve KADEM'in bu amaca yönelik yaptığı çalışmalara bakmak kültürel hegemonyanın hangi pratikler çerçevesinde kurulmaya çalışıldığına dair de bir fikir sunmaktadır.

KADEM ve HAZAR

İslamcı kadın hareketi içinde yer alan Hazar Eğitim Kültür ve Dayanışma Derneği ile Kadın ve Demokrasi Derneği'nin asıl çalışma alanları toplumsal yapının düzenini korumak, güvenli ve adil bir gelecek inşa etmek için kadınların toplum içerisindeki konumlarını yükseltmek, kadın hakları ve aileyi ilgilendiren meselelerde kalıcı çözümler üretmek ve bu amaçlar doğrultusunda kadınların eğitime ve sosyal alanlarda aktif olmalarına yardımcı olmaktır.⁴ Ancak bu çalışmalarda İslam'a uygunluk temel kriter olduğu için feminist kadın hareketinden ayrılırlar. Her ne kadar İslamcılık özellikle siyasal ve ekonomik alanda dünya sistemine entegre olsa da kendi savunma alanı olarak muhafazakâr bir ahlak anlayışını da yeniden üretmektedir. Bu muhafazakâr ahlak anlayışı da cinsiyetçi bir biçimde gerçekleşir. Bu tartışma İslamcılığın modernleşme karşısında Osmanlı'nın son döneminden beri devam eden Batının sadece tekniğinin alınıp kültürel ve toplumsal alanda otantikliğin korunması talebine kadar götürülebilir. Bu bir tür farklılıklarını koruma iddiasıdır ve bu farklılıkların korunması toplumsal düzenin de devamını sağlayan aile tarafından sağlanmaktadır. Aile de temelde kadının sorumluluk alanı olarak görüldüğünden yeni dindarlık alanları da yine kadınlar tarafından üretilmektedir (Yılmaz, 2015: 99). Bu nedenle İslamcı kadın dernekleri de kadınların modern hayata dahil olmasını desteklerken otantikliğin devamı konusunda da ısrarcıdırlar.

HAZAR, 1993 yılında Ayla Kerimoğlu önderliğinde "kendine ve topluma katkı sunma hedefinde olan kadınları eğitmek amacıyla kuruldu". Derneğin varoluş nedenlerini ise Ra'd suresi 11. ayetine (Allah kendi özlerinde olanı

değiştirmeden bir topluluğun durumunu değiştirme) atfla “sivil inisiyatif olmayı yani; insana yapılan yatırımı, eğitime verilen desteği, sosyal ahlakın oluşması yolunda alınan sorumlulukları Müslümanlık bilincinin bir parçası olarak kabul ediyor ve destekliyoruz”⁵ diyerek açıklamaktadırlar. Derneğin halen Yönetim Kurulu Başkanı olan Kerimoğlu’yla yaptığı görüşmeler çerçevesinde Yılmaz, HAZAR’ın feminist tartişmalara mesafeli bir yaklaşım sergilediğini söylemektedir. Bunun temel nedeni olarak da kadın haklarının İslam’ın ve Kuran’ın içindeki varlığı gösterilmektedir. Kuran’ın cinsiyet ilişkilerini düzenlemede yeterli olduğu inancı hakimdir.⁶ Yine Yılmaz’ın sınıflandırmasında HAZAR, kadını aile içinde güçlü kılmaya çalışan dernekler arasında yer almaktadır (Yılmaz, 2015: 25-26, 155). Bugün ise HAZAR’ın yaptığı çalışmalara baktığımızda kadın hareketinde meydana gelen gelişmelere kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Türkiye’de Kadın Hareketi tarihi için Ömer Çaha’nın farklı zamanlarda dersler vermesi ayrıca feminist harekette tartişılan en önemli başlıklardan biri olan İstanbul Sözleşmesi’nin de gündemlerinde yer alması bu duruma örnek olarak gösterilebilir. İstanbul Sözleşmesi ile ilgili seminerde bizzat Ayla Kerimoğlu tarafından yapılan sunumla İstanbul Sözleşmesi örneğinde olduğu gibi kadınlarla ilgili yapılan çalışmaların aile karşıtı gibi algılanmasının yanlışlığı üzerinde durulmuştur (Kerimoğlu, 2020). Bir başka çarpıcı örnek Ekim-Aralık 2023 dönemini kapsayan ve 6 haftalık bir programa sahip *Son Dönem Kadın Çalışmalarında Alternatif Yaklaşımlar* başlığıyla düzenlenen seminerdir. Seminerin içeriği ise şöyle özetlenmektedir:

Özellikle son dönemde İslam ve kadın hakları üzerine gelişen tartişmalara odaklanarak, katılımcılara bu alandaki güncel literatürü ve tartişmaları sunmayı amaçladık. Bu literatürde Müslüman kadının konumunu ve hakları yeniden ele alınırken, hem geleneksel İslami düşüncedeki ataerkil doktrinlere hem de evrenselci liberal feminizmin hegemonik otonomi ve özgürleşme argümanlarına karşı çıkılmakta. (Çamoğlu, 2023)

Bu eğitimler kadın çalışmalarıyla da sınırlandırılmamış ve erkeklik çalışmalarına da yer verilmiştir. Bu gelişmeler, her ne kadar hala İslami vurgulara ve aile merkezli bir bakışa sahip olursa da alanda yapılan tartişmaların uzağında kalmayarak ortaya çıkan yeni sorulara cevap arayışları olarak görülebilir. Benzer tartişmaların KADEM içerisinde de yapıldığını görebiliriz.

KADEM 8 Mart 2013 tarihinde kurulmuş ve Gezi Hareketi sonrası “Kabataş Olayı”na ilişkin yaptıkları açıklamayla ilk defa basında yer alarak gündeme gelmiştir. Ama asıl tartişma konusu olmaları 2014 yılında düzenledikleri I.

Kadın ve Adalet Zirvesi'nde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın yaptığı kadın ve erkeğin fitratları dolayısıyla eşit olamayacağını söylemesinin ardından gerçekleşmiştir. Erdoğan'ın KADEM'e ilgisi önemlidir çünkü derneğin kurucuları ve halen yöneticileri arasında kızı Sümeyye Erdoğan Bayraktar vardır. Özellikle eğitilmiş ve meslek sahibi kadınlara seslenen KADEM, aile içi rollerin düzenlenerek kadının çalışma hayatında ve diğer kamusal alanlarda görünür olmalarını İslami bir düzenleme eşliğinde gerçekleştirebileceklerini göstermeye çalışır. Genç, eğitilmiş ve meslek sahibi dindar kadınların tek sorunları artık aile içindeki konumları değildir; özellikle 2010 sonrası dindar ve türbanlı kadınların çalışma hayatına dahil olmak istemeleri İslamcı kadın derneklerinin de çalışma alanlarını değiştirmiştir. 2002 öncesi kurulan İslamcı kadın dernekleri daha çok hayırseverlik ya da kamusal alanda yaşadıkları dışlanmanın önlenmesine yönelik çalışmalar yürütürlerken⁷ AK Parti'nin iktidara gelmesinin ardından kadınların sorunları da çeşitlenmeye başlamıştır. KADEM tam da böyle bir dönemde kurulmuştur. HAZAR'dan daha akademik bir içeriğe sahip olan KADEM'in çalışmaları da sorunlara bağlı olarak çeşitlenmiştir. Düzenli bir şekilde gerçekleştirilen Kadın ve Adalet Zirvesi, Toplumsal Adalet Kongrelerinin yanında derneğin özellikle ilk yıllarında aktif bir şekilde yapılan seminer ve eğitim çalışmaları ve 2015'ten beri çıkarılan akademik bir dergi olan Kadın Araştırmaları Dergisi bu çalışmalar arasındadır. Elbette diğer illerdeki temsilcilikleri de benzer çalışmalara ev sahipliği yapmaktadırlar. Özellikle üniversiteli gençlere dönük olan bu akademik faaliyetler KADEM'i diğer kadın derneklerinden ayırmaktadır. KADEM'in üniversiteli genç kadınlara ulaşmasındaki en büyük olanaklarından biri Vakfı bünyesinde açılan kız öğrenci yurtlarıdır. Genç KADEM oluşumu aracılığıyla da öğrencilerin yerel etkinlik düzenlemelerinden (Trabzon'da Filistin'e destek için yapılan Karpuz Broş yapmak ya da Kırıkkale'de TÜGVA ve İHH ile birlikte yine 'Filistin Destek Yürüyüşü'ne katılanlar için düzenlenen kahvaltı) başlayarak uluslararası kuruluşlarla (İslam İş Birliği Gençlik Forumu'na özel davetli olarak katılmak) ilişkilerin kurulmasına kadar giden bir ağa sahipler.

Olanaklarının sınırsızlığı içindeki bu derneklerin çalışmalarında son dönemde dikkat çeken bir diğer alan ise kültür-sanat etkinliklerine dönük faaliyetleridir. Edebiyat, sinema, fotoğraf ve son dönemde resim ve tasarım faaliyet gösterdikleri alanlardır.

İslamcı hareketin edebiyatla ilişkisine daha önce değinilmişti. Bu alan günümüzde kadın derneklerinde de önemini hala korumakta. İslami edebiyat, İslamcılığın Batı merkezli modernleşme sürecini eleştirirken

tartışmalı alanlara çözüm üretmede kullanılan araçlardan biri olarak görülebilir. Türkiye’deki İslami edebiyat içinde roman önemli bir yer tutar. Kenan Çayır, romanın İslamcılar arasında 1970’den sonra kullanılan bir tür olduğunu, öncesinde bu cenahta kabul görmediğini hatta mahrem hayatı deşifre etmesinden dolayı eleştirildiğini iddia eder. Ancak İslami hareketin yükselmesiyle paralel dönemde romanın da İslami yaşamı anlatmak için iyi bir araç olabileceğini söyleyen yazarların ortaya çıktığını ve İslami romanların yazılmaya başladığını tespit eder. Çayır, İslami romanın ortaya çıkmasındaki temel motivasyonu ise Cumhuriyet döneminin edebiyatına yapılan eleştirilerde görür. Buna göre İslam’ın gerilemesinin en önemli nedeni Batılılaşma hastalığı çerçevesinde Müslümanlığı olumsuz bir çizgide resmeden Cumhuriyet dönemi edebi eserleridir. Bu nedenle yaratılan bu negatif etkiyle mücadele çerçevesinde “İslami çevrelerde roman, İslami mesajları iletmek ve ‘gerçeği’ tasvir etmekle görevli bir edebi tür olarak benimsenmiştir” (Çayır, 2008: 8). Hidayet romanları olarak değerlendirilen dönemin romanlarının temel özelliği modernizmin yarattığı dejenerasyonun İslam aracılığıyla aşılabileceği fikridir. Popüler İslam edebiyatı olarak da değerlendirilen hidayet romanlarından bazıları onlarca baskı yapmış, filmleri ve dizleri çekilmiştir. Çayır bu romanların diğer bir özelliğinin de üniversitelerde ya da kentlerde geçtiğini ve romanların ideal karakterlerinin üniversitelerde okuyan ya da modern meslekler yapan kişiler olduğunu söyler ve aslında bunun İslami aktörlerin kamusal yaşama katılma arzularını gösterdiğini ekler. Çayır’a göre, İslami hareketler modern olanı reddetmek yerine İslamileştirerek benimsemeyi tercih etmektedirler.⁸ Modernleşme yolunda seküler yaşamla hemhal olunması ise eleştirel seslerin artmasını sağlamıştır (Çayır, 2008: 10-11). Bu sesler romanlarda da kendini göstermiş ve İslami aktörlerin değişen siyasal ortam ve toplumsal ilişkiler çerçevesinde geçmişlerini gözden geçirdiği, 1980’lerin İslamcılığının ve Asr-ı Saadet anlayışının yeniden değerlendirildiği yeni romanların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çayır’ın İslamcılık ve edebiyat seyrinden hareketle HAZAR’ın etkinliklerinde de benzer içerikler görebilmekteyiz. HAZAR’ın gerçekleştirdiği edebiyat etkinliklerine baktığımızda daha çok bir tema ya da belirlenen bir yazarın ya da eserinin tartışma konusu olarak öne çıkarıldığını görürüz. Bu tartışmalarda İslam’la bağlantı kurulması ise kaçınılmaz olarak yer almaktadır. Zeynep Kevser Şerefoğlu Danış (2017) *Edebiyatta Ölüm* başlığıyla verdiği seminerde Sylvia Plath ve Virginia Woolf’un intiharlarından yola çıkıp Tanzimat’tan günümüze bazı roman karakterlerinin intiharlarını konu edinip en son bu temayı şiir üzerinden takip edeceğini belirtir. Yazılı ilk Türk eserlerinden

yola çıkıp İslamiyet'in kabul edilmesi, sonrasında halk edebiyatı, divan edebiyatı, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemi şiirlerinde ölüm temasını arar. Varılan sonuçta ölüm temasını işleyen şiirlerden İslami düşünceyle paralellik arz eden mahiyette olanların daha olumlu atıflarla yer aldığını ancak Batı kaynaklarından beslenen ve "inançsız" şairler tarafından yazılan şiirlerin ise olumsuz bir içerikle yansıtıldığını görürüz.

Ölüm karşısında takınılan müspet tavrın Tanzimat Edebiyatı ile değişmeye başladığını, gittikçe ağırlaşarak Servet-i Fünûn ve Meşrutiyet devri edebiyatlarında buhranlar doğurduğunu görürüz. İnançsızlık ve buhranlar Cahit Sıtkı ve Orhan Veli neslinde had safhaya gelir. Çünkü 19. yüzyıldan beri inanç temelleri sarsılan Türk aydını, şairi artık hiçbir şeye inanmamaktadır. Bu nesil "derin temellere dayanmayan bir zevkperestliği" hayat felsefesi olarak benimsemiştir. Mektep çağında Batı'nın materyalist düşüncesine kendisini kaptıran bu nesil, yaşama sevincini âdeta bir din haline getirmiştir "Dünya nimetleri" ve modernizmin getirdiği birçok imkân, ona başka bütün haz ve lezzetleri unutturmuştur [...]. (Şerefoğlu Danış, 2017)

Yine Cihan AKTAŞ, "kadın meseleleriyle" ilgili kitabı *Şehrazat Balkonda* için yapılan söyleşide hem Batılı hem İslami kaynaklara dayanarak açıklamalar yapar; yer yer İslamcı cenahın erkeklerinin kadınları eve döndürme, ailenin devamı adına şiddeti gizleme ve bunun her mücadelesini suçlama tavırlarını eleştirir ancak son noktada "Şehir aslında bizim yeniden İslamlaşmamız, kadınların yeniden İslamlaşması için özgür bir alan sunuyor" (Aktaş, 2023) diyerek bitirir.

Edebiyatla ilgili ilgi çekici söyleşilerden biri de Senail Özkan'ın Goethe ve İslam söyleşisidir. Özkan'ın aynı isimli kitabının kapak arkası Yahya Kemal'in edebiyattaki Batılılaşmayı eleştiren sözleriyle başlar ve şöyle devam eder:

Büyük şairimizin bu satırlarla meseleyi can evinden kavradığına inanmaktayım. Kendi gök kubbelerinden uzaklaşan fanilerin yabancı iklimlerde hayat ateşini kaybetme riski her zaman mevcuttur. Bu durum, Yahya Kemal de dahil olmak üzere herkes için variddir. Yabancı bir kültürün başlangıçta göz kamaştıran, fakat sonra bir anafor gibi kendi dehlizlerine çeken düşünce tuzaklarına düşmemek için, ufukların ötesini gören keskin bakışlı rehberler almak gerekmektedir yanına. Tıpkı Dante'nin çelişkiler cehenneminde üstadı Vergil'i yanına kılavuz alması gibi; tıpkı İkbâl'in Batı metafiziğinin tehlikeli geçitlerinde Mevlana'ya sığınması, diyar-ı Rum'un bu Pir'inin eteğine tutunması gibi. (Özkan, 2009)

Oysa Goethe bu tehlikeli suların dışında bir Batı yazarıdır ve bu nedenle de okunabilir. Çünkü her şeyden önce İslam'ı, Hz. Muhammed'i, bu coğrafyaya ait her şeyi değerli bulmuş ve özellikle okunması geren Doğu-Batı Divanı'nı yazmıştır. Burada yine görüyoruz ki norm olan İslami değerlerin yüceltilmesidir ve bir Batılı ancak bu normu karşılarsa okunmaya değerdir.

HAZAR ve KADEM'in çalışmalarında edebiyat dışında fotoğraf, grafik, afiş, sinema, video en çok göze çarpan sanat alanlarıyken resim, heykel, sahne sanatlarıyla karşılaşmayız. Burada özellikle edebiyatta çok daha kolay sağlanan "İslamilik" kıstasının önemli bir tartışma konusu olduğu görülmekte. Daha önce verilen Çayır'ın da ifadesinde romanın ancak 1970'lerde İslamcılar arasında kabul görmesine benzer süreçlerin günümüzde diğer alanlarda da gerçekleştiği görülmekte. Sinemanın modern dünyada önemli bir mesaj iletme aracı olarak kabulü sinemanın kabul görmesinin önünü açan temel saiklerdendir. Türkiye'de "Milli Sinema" akımı olarak isimlendirilen yapımcıların 1969'da bu alana girmelerinin nedeni gençlerin eğitiminde sinemanın zaruri görülmesidir. Bu tarihten önce İslamcılar sinemanın zararları ve yol açtığı yıkımları göz önünde bulundurarak sinemadan uzak durmuşlar ama 1970'lere gelindiğinde sinemanın başka ellere teslim edilmesinin zararları gözetilerek "neslin kurtarılması adına" bu alana zorunlu olarak girmişlerdir (Güllük, 2010: 237). Sinema ve fotoğraftan uzak durulmasının bir diğer nedeni de İslam'da tasvir sorunu olarak adlandırılmaktadır. Silvia Naef (2018: 23), Müslüman hukukçuların suret karşısındaki yasaklayıcı tutumunun temelinde üç ilke yattığını belirtir. Bu ilkeler; putlara tapınmanın yasak olması, pislik kavramı ve Allah'ın yaratma gücüne göz dikmeme gerekliliğidir. İslam alimlerinin bazıları sinema ve fotoğrafı da resim yasası altında değerlendirip tevhit inancını sarsacağını ifade ederken bazıları sinema ve fotoğrafın nesnelere tasviri olmayıp nesnelere kendisinin görüntülerinin donmuş kareleri olduğunu söyleyerek inanç için tehlike yaratmadığını iddia etmişlerdir. Burada asıl önemli olan temsilin özünde dini açıdan bir sakınca olup olmadığıdır (Güllük, 2010: 240).

Bütün bu itirazlara rağmen son dönemde resim sanatına ilişkin tartışmalar gündeme gelmekte ve özellikle türbanlı ressamlar desteklenerek İslamcılar arasında görünürlüğü de sağlanmaktadır. Edebiyat ve sinema için yapılan savunmanın aynısının resim için de yapıldığı görülmektedir. Örneğin henüz 19 yaşında olan ama liseye giriş sınavlarından beri gerek siyasilere hediye ettiği resimlerle gerek dayanışma amacıyla yapılan etkinliklere dahil olmasıyla gündemde olan Ceydanur Sarraç resim aracılığıyla tebliğini gerçekleştirdiğini ifade etmektedir⁹.

Bütün bu tartışmaları da göz önünde bulundurarak her geçen gün çalışma alanını genişleten KADEM teknolojik gelişmeleri yakından takip ederek kültür- sanat alanına özellikle yarışmalar aracılığıyla büyük yatırım yapmaktadır. Çok önemli bir adım olan KADEM Sinema Akademilerini kurarak bu alanda sertifikalı eğitimler vermektedir. Bu akademiler sadece İstanbul'da değil Anadolu'daki diğer temsilciliklerde de açılmakta ve ücretsiz olarak katılım gerçekleştirilmektedir. Sekiz haftalık süren eğitimlerde kurgu, senaryo, görüntü yönetmenliği ve yönetmenlik alanlarında hem teorik hem pratik eğitim verilmekte ve bitiş projesi olarak da kısa film çekilmektedir. Bu akademilerde Derviş Zaim, Aida Begiç gibi isimler konuk edilirken sinema günlerinin de geniş yelpazede bir sunuma sahip olduğu görülmektedir. Bunların dışında *KADEM Sanat* adında alt bir yapı oluşturularak senaryo, öykü, kısa film alanlarında para ödüllü yarışmalar da düzenlenirken bu yarışmaların çokça rağbet gördüğü söylenmektedir.¹⁰ Öykü yarışmalarının temalarına ve özellikle alt temalarına baktığımızda KADEM'in kadın sorununa yaklaşımını resmeden içerikte olmasına dikkat edildiği görülür. Yarışmaların alt temalarında,, eşitlik demek yerine "adalet" ve "kadının fırsat erişimine eşitliği" söylemine ya da "sorumluluk paylaşımı" ifadesiyle kadın sorununa aile içinden bakışa ve İslam'daki tamamlayıcılık ilkesine rastlanılmaktadır.¹¹ *Yapay Zeka ile Afiş Tasarımı* yarışmasında ise "Yapay Zekâ ve teknolojinin parlak geleceği ile kadınlara yönelik eşitsizlikler ve adalet arasındaki etkileşimi tasarım diliyle vurgulamak"¹² olarak belirlenen amaçta eşitsizliğin çözümü olarak yine adaletin gösterilmesi talep edilmektedir. Ayrıca düzenlenen yarışma şartnamelerinde dikkat çeken maddelerden biri de "genel ahlak" kurallarına uyulmasına yönelik ifadelerdir.¹³ Yazılı olmayan "genel ahlak" kurallarının ölçütünün kim ya da ne olacağı ise açık kalan alandır. Bir diğer nokta yarışmaları düzenleyen şehirdeki kamu yöneticilerinin projelere dahil olmasıdır. KADEM her ne kadar bağımsız bir sivil toplum kuruluşu olduğunu deklare etse de siyasal iktidarın ve kamu kurumlarının desteğini pek çok etkinliklerinde görmek mümkündür.¹⁴ Bu desteklerin yarışmaların içeriklerinin belirlenmesinde etkili olduğu ise AK Parti söylemleriyle yarışmaların taleplerinin benzer olmasından hareketle söylenebilir.

HAZAR ise büyük maliyetleri olan etkinlikler yerine daha çok söyleşiler düzenleyerek bu alandaki açığını kapatmaya çalışmaktadır. Yine de bazı dönemler kısa film, öykü ve fotoğraf yarışmaları düzenledikleri görülebilir. *Hayata Dokun Yaz-Çek-Yönet* bu projelerden biri. HAZAR bu projenin hedef kitlesinin Y kuşağı olduğunu söylerken projenin ilk uygulama alanı olarak da Üsküdar'daki İmam Hatip Liseleri'ni seçmiştir. Projenin amacı ise

“Geleceğimizi emanet edeceğimiz gençlerimize toplumsal sorumluluk ruhu aşılacak, yardımseverliğin hazzını yaşatmak, empati duygularını geliştirmek, hayatına anlam katacak manevi ve moral değerlerin farkına vardırarak, mutluluk-para denklemini eleştiriye tabi tutmak”¹⁵ olarak belirlenmiştir.

Yapılan çalışmalara baktığımızda HAZAR ve KADEM’in kendi kadın perspektiflerinin yansımaları kültür- sanat alanındaki çalışmalarında da görebiliyoruz. Ancak bu çabaların daha çok kültür sanat ürünlerinin üreticilerinin yetiştirilmesine yönelik olduğu görülmektedir. İslamcı bir bakış açısının gözetildiği bu yetiştirme sürecinin henüz başında olan bu derneklerin başarısı ise üreticilerin bu alandaki kalıcılığına bağlı olmaktadır. Burada gerek finansal düzeyde gerekse arkasındaki siyasi güçle birlikte düşünmemiz gereken bu derneklerin “sanatçıların” kalıcılığını sağlamada etkili olup olmayacağına ise şimdiden kestirmek güçtür.

Sonuç

İslamcı bir dergi olan *Nihayet* Eylül 2023 sayısını “*N’Olacak Bu Kültür İşleri*” dosyası ile çıkardı ve AK Parti’nin kültür alanındaki “yakınmaları”¹⁶ na bir cevap olmaya çalıştı. Yeni Şafak gazetesi yazarı olan ve AK Parti belediyeleriyle kültür-sanat programları alanında iş birliği de yapan, KADEM’in öykü yarışmasında jüri olarak da karşımıza çıkan ve bu sayıda bir röportajı yayınlanan İsmail Kılıçarslan, AK Parti’nin iktidar olduğu yılları tanımlarken “Yani biz 20 yıldır Türk-İslam kültürünü yaşatmak için savaşıyorsak ne için savaşıyoruz ki? Ayasofya’yı niçin açtık? İstanbul’da namaz kılınacak cami mi yoktu? Bu bir kültür, bu bir varoluş savaşıdır [...]” demektedir. 2017’de Erdoğan’ın kültürel hegemonyayı kuramadıklarının itirafından sonra AK Parti ve İslamcılar 2013’ten sonra girmeye başladıkları bu alanda topyekûn bir “savaş” hali içindedirler (Bora, 2017a). Gerek bakanlıklar gerek yerel yönetimler gerekse sivil toplum kuruluşlarıyla bu alanda başarı sağlamaya çalışıyorlar. “Türkiye’de kültür endüstrisi ‘kültürel iktidar’ kavramıyla da yan yana düşündüğümüzde, seküler mahalle tarafından bizden çok daha büyük bir başarıyla planlanan ve yürütülen bir şeydir” diyen Kılıçarslan sürekli plansızlıktan yakınmakta ve iktidarın, yerel yönetimlerin bu planlamayı yapmasını salık vermektedir. Halbuki başarılı olduğunu düşündüğü “seküler mahalle” için sorgulamadığı ya da paranteze aldığı gerçek, “seküler mahalle”nin bu gücünün kaynağında kamusal kaynakların ne kadar yer aldığıdır.

Türkiye’de kültür ve sanat etkinlikleri 1970’lerde çok kısıtlı olarak özelleşmeye başlasa da piyasalaşması 1980 sonrasına denk düşer. 1980’lerde kültür ve

sanat bir reklam ve tanıtım aracı olarak görülmeye başlanmış ve özellikle sermaye gruplarının 1970’lerde oluşan olumsuz imajlarını önlemek için sosyal sorumluluk projeleri kapsamında bu alanlara dahil olmuştur. Daha önceki dönemlerde devletin işlevselliği doğrultusunda kullanılan bu alanlar bu defa özel sektör tarafından işlevselleştirilmiştir. Kültür ve sanat yatırımları hem güven sağlayan prestij unsuru olurken hem de sermaye birikiminin yeni aracı olarak kendini göstermiştir. “Belli bir ekonomik büyüklüğe ulaşmış olan özel sektör kurumları kültürün ve sanatın kuramsal göstergelerini de tekellerine alabilme ayrıcalığına erişmişlerdir. Bu kurumlar için kültür ve sanat alanındaki yatırımlar ve girişimler temel faaliyetlerinin tamamlayıcıları ve hatta meşrulaştırıcıları konumuna taşınmıştır” (Kösemen, 2012: 164-165). Sponsorluktan müzeciliğe, koleksiyonerlikten sanat yatırım danışmanlığına kadar yatırımların giderek çeşitlendiği bu alanın sağladığı prestiji fakında olan özel sektör kuruluşları daralma dönemlerinde bile bu alanı terk etmemektedirler (Kösemen, 2012: 165). 1970’lerden itibaren bu alana büyük yatırım yapan Eczacıbaşı, Boyner, Koç, Sabancı, Borusan gibi kuruluşların TÜSİAD üyesi kuruluşlar olduğu da görülmektedir.

İslamcılığın ekonomik yönünü yani özel sektör gücünü oluşturan MÜSİAD’ın kültür ve sanat alanındaki durumu ise biraz farklıdır. Yankaya, yeni İslami burjuvazi olarak ele aldığı MÜSİAD’ın sektörel tercihlerinin de İslam ahlakıyla belirlendiğinin altını çizer. Dernek üyeleri inşaat, otomotiv, tekstil, kimyasal ve madeni ürünler sanayilerinde, matbaacılık reklam, bilişim teknolojileri, enerji, gıda ve hizmet sektörlerinde yer alırken sektörel temsiliyet konusunda izlenen politikada İslami seçicilik söz konusudur. Yankaya bu seçiciliğin, işverenlerin temsiliyet iradesine ve becerisine sektörel sınırlamalar getirdiğini iddia eder (Yankaya, 2018: 214-215). Bu bağlamda İslamcı sermayenin İslami hassasiyetler konusunda sürekli bir tartışma alanı içinde olan kültür ve sanat alanına da bir yatırım aracı olarak bakmadığını söyleyebiliriz. “Müslümanca bir sanat anlayışı”na sahip ressam İlhami Atalay kendisine yöneltilen “İslami kesimin gözbebeği” eleştirisine “Nerede sanata kıymet veren İslami kesim var ki, ben de onların göz bebeği olayım? Keşke öyle olsa, ama değil. Bakın burada mahrumiyetler içinde öğrencilerime resim çalıştırıyorum. Nerede parlatılan İlhami Atalay?” yanıtını vererek bu alandaki yatırımların İslamcı sanatkarlar için önemine dikkat çekmektedir (Atalay, 2019).

KADEM ve HAZAR bünyesinde yapılan çalışmalar her ne kadar İslamcı bir kültür ve sanatın insan kaynağını yaratmaya dönük çabalar olsa da ortaya konulan ürünlerin alıcısının sadece kamu kurumlarıyla sınırlı olması

hegemonyanın kurulmasında en büyük eksik olarak karşımızda durmaktadır. Ekonominin her sektöründe özelleştirmeden yana olan AK Parti, kültür-sanatın İslamcı burjuvazi için henüz bir yatırım alanı olarak görülmemesinin sancılarını yaşıyor diyebiliriz. Kamu kaynaklarının kullanılmasıyla yaratılmaya çalışılan kültür-sanat anlayışının ve insan kaynağının başarılı olup olmayacağı ise sanatta amaç- araç tartışmasıyla birlikte devam ettirilmesi gereken bir başlık olacaktır.

Sonnotlar

1- “Yerli ve milli” tartışması için Tanıl Bora’nın Cereyanlar kitabının “Modernleşme, Batı ve Batıcılık” bölümüne bakılabilir.

2- 2024 yılına kadar girdiği her seçimden birinci parti olarak çıkması bu başarının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

3- KONDA Seçmen Kümeleri AK Parti Seçmenleri, Mayıs 2018; KONDA 23 Haziran 2019 Sandık Analizi ve Seçmen Profilleri, Haziran 2019.

4- <http://www.hazarderneği.org/hakkimizda/>. Son erişim tarihi, 12/07/2024, <https://kadem.org.tr/hakkimizda/>. Son erişim tarihi, 12/07/2024.

5- <http://www.hazarderneği.org/hakkimizda/>. Son erişim tarihi, 10/04/2024.

6- İslamcı Feminizm de kaynağını Kur’an olarak göstermektedir. Ancak İslamcı feminizm Kur’an’ın ataerkil bakış açısıyla yorumlanmasına ve Müslüman toplumların dini kurallar olarak dayattığı ataerkil uygulamalara karşı çıkar. Bu karşı çıkışta Feminist literatürü ve kavramları kullanmaktan kaçınmaz. Bkz: Güç (2008), Zahra Ali (2014).

7- Bu derneklerin ayrıntısı için bkz: Yılmaz (2015).

8- Bu düşünce Göle’nin (2001), *Modern Mahrem* kitabıyla popülerlik kazanmış daha sonra 1990’larda Boğaziçi Üniversitesi’nde “Modernleşme ve İslamcılık” atölye çalışmalarına katılan öğrencileri tarafından da devam ettirilmiştir.

9- “Derdini de Hayalini de Boyayarak Anlatıyor.” Bekir Develi ile Peynir Gemisi, <https://www.youtube.com/watch?v=w4KvCdtRn0>. Son erişim tarihi, 26/04/2024.

10- Örneğin “Hayatın İçinde Kadın” başlığı ile düzenlenen ilk öykü yarışmasına 600 başvuru olduğu söylenmektedir. (Saliha Okur Gümrükçüoğlu TRT-2 Röportajı- <https://kadem.org.tr/kadem-sanat-oyku-yarismasi-sonuclari-trt-2-hayat-sanatta/>. Son erişim tarihi, 15/04/2024).

11- “Hayatın İçinde Kadın Öykü Yarışmasında Ödüller Sahiplerini buldu”. <https://kadem.org.tr/hayatin-icinde-kadin-oyku-yarismasinda-oduller-sahiplerini-buldu/>. Son erişim tarihi, 15/04/2024.

12- Yapay Zeka İle Afiş Tasarım Yarışması Şartnamesi <https://kadem-sanat.com/yapay-zeka-ve-kadin-afis-yarismasi-sartnamesi/>. Son erişim tarihi, 18/04/2024.

13- Yapay Zeka İle Afiş Tasarım Yarışması Şartnamesi <https://kadem-sanat.com/yapay-zeka-ve-kadin-afis-yarismasi-sartnamesi/>. Son erişim tarihi, 18/04/2024.

14- Örneğin KADEM Antalya Temsilciliği'nin “Hayatın İçinde Kadın” temalı fotoğraf yarışmasının ödül töreninde Antalya Valisi'nin konuşma yaptığını ya da KADEM Gaziantep Temsilciliği'nin düzenlediği “Aile ve Baba” temalı fotoğraf yarışmasının jürisinde Büyükşehir Belediye Başkanı Fatma Şahin'i görebiliyoruz. Ayrıca KADEM ve AK Parti ilişkisi için bkz: Çakıl Dinçer, (2020).

15- Hazar'da “Hayata Dokun” Yaz-Çek-Yönet! Projesi <https://www.hazardernegi.org/hazar-dernegi-proje/>. Son erişim tarihi, 18/04/2024.

16- Yakınma ifadesi sayının sunuş yazısını yazan derginin genel yayın yönetmeni Ahmet Murat'a aittir.

Kaynakça

Akay A (2016). Foucault Aydınlanma Tutumu. *Felsefelogos Günümüzde Aydınlanma*, 25-32.

Aktaş C (2023). <http://www.hazardernegi.org/cihan-aktas-ile-sehrazat-balkonda-soylesisi-9-aralik-2023/>. Son erişim tarihi, 05.04.2024.

Ali Z (2014). *İslami Feminizmler*. Çev. Öykü Elitez, İstanbul: İletişim Yayınları.

Atalay İ (2019). İlhami Atalay: “Osman Hamdi Bey, Akademi'mizi Eski Yunan Gölgesindeki Eğitim Anlayışıyla Ele Geçirdi”, *Cins Dergi*. <https://www.cins.com.tr/2019/02/ilhami-atalay-osman-hamdi-bey-akademimizi-eski-yunan-golgesindeki-egitim-anlayisiyla-ele-gecirdi/>. Son erişim tarihi, 15/04/2024.

Aymaz G (2024). Kültürün İktidarı: Dindar Muhafazakârlık ve Kültürel Egemenlik. *İnsan ve İnsan*, 38, 11-28.

Bora T (2017a). Kültürel Hegemonya. *Birikim Dergisi Haftalık*. <https://birikimdergisi.com/haftalik/8174/kulturel-hegemonya>. Son erişim tarihi, 12/07/2024.

Bora T (2017b). *Cereyanlar Türkiye'de Siyasi İdeolojiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bourdieu P (2015). *Ayırım Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*. Ankara: Heretik Yayınları.

Çakıl-Dinçer G (2020). Feminizmle İlişkisi Bağlamında Türkiye’de İslamcı Kadın Hareketi. İçinde: F Saygılıgil ve N Berber (der), *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Feminizm*, İstanbul: İletişim Yayınları, 239-250.

Çayır K (2008). *Türkiye’de İslamcılık ve İslami Edebiyat Toplu Hidayet Söyleminden Yeni Bireysel Müslümanlıklara*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Göle N (2001). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*. 7. Baskı, İstanbul: Metis Yayınları.

Gramsci A (1977). *Selections from Political Writings (1910-1920)*. Q Hoare (der), London: Lawrence and Wishart.

Gramsci A (2012). *Hapishane Defterleri Cilt 3. Çev. E Ekici ve B Baysal, İstanbul: Kalkedon*.

Güç A (2008). İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(2), 649-673.

Gülük İ (2010). İslam Hukuku Açısından Sinema ve Problemleri. (Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

Halifeoğlu M ve Yetiş M (2013). Gramsci, Sivil Toplum- Devlet İkililiği ve Kuramsal Kökenler. *Mülkiye Dergisi*, 37 (1), 163-188.

Kabataş Y ve Kök S (2021). Sivil Toplum-Devlet İlişkisi Tartışmalarında Süreklilik ve Kopuşlar: Hegel, Marx ve Gramsci. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 171-92.

Kerimoğlu A (2020). Kadın mı Aile mi Sorunsalının Çıkmazları. <http://www.hazarderneği.org/istanbul-sozlesmesi-baglaminda-aile-tartismalari-ayla-kerimoglu-sunumu/>. Son erişim tarihi, 10/04/2024.

KONDA (2023). 14 Ve 28 Mayıs 2023 Genel Milletvekili ve Cumhurbaşkanlığı Seçimleri Sandık Analizi, <https://konda.com.tr/rapor/177/14-ve-28-mayis-2023-genel-milletvekili-ve-cumhurbaskanligi-secimleri-sandik-analizi>. Son erişim tarihi, 14/04/2024.

Morton A D (2012). Sosyolojik Marksizmin Sınırları. *Praksis*, 27, 9-40.

Naef S (2018). *İslam’da “Tasvir Sorunu” Var mı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Özkan S (2009). <http://www.hazarderneği.org/goethe-ve-islam/>. Son erişim tarihi, 05/04/2024.

Ransome P (2011). *Antonio Gramsci Yeni Bir Giriş*. Çev. A İ Başgöl, Ankara: Dipnot.

RTÜK (2018). Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması. <https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/Birimler/Kamuoyu/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.pdf>. Son erişim tarihi, 15/04/2024.

